

PLATÓ, ÈTICA I POLÍTICA: EL FILÒSOF-REI

Ramon ALCOBERRO

ÈTICA I POLÍTICA.

En Plató la teoria del coneixement no es limita a explicar l'ontologia (del grec "to on": el ser) de la realitat, sinó que té una aplicació ètica i política. És perquè tenim una determinada mena d'ànima i un determinat coneixement de la realitat que podem viure en la polis i podem aspirar a la justícia.

Plató viu en una època de crisi de la ciutat (*polis*). A partir de la derrota a la guerra del Peloponès, Atenes entra en decadència i hi ha un període de descomposició social. La decadència "de fet" de la democràcia, Plató la vol justificar com una decadència "de dret": la democràcia i les llibertats de la *polis* són per a Plató estructuralment incompatibles amb la Justícia. La *polis*, però, resistirà encara fins la època d'Alexandre Magne (contemporani d'Aristòtil, s.III) que imposarà la monarquia absoluta, acabant amb les llibertats de les ciutats.

La ciutat grega tenia de fet dos problemes estructurals greus i importants, que a la llarga la feien difícilment viable. Per una banda era massa complexa en la seva organització (hi havia un munt d'assemblees, grups intermitjos...). En segon problema era que la *polis* era massa petita per grans capitals, moviment de diners... i qualsevol trasbals (males collites, guerres...) podia arruïnar-la.

Quan Plató pensa la política ho fa des de la convicció que la democràcia ha fracassat però que el coneixement racional -el logos nascut del debat a l'àgora- no es limita a una democràcia formal (a un sistema de comptar vots i d'establir majories o minories). Allò permanent en la política és l'aspiració a la vida justa i Plató vol pensar a través de la seva proposta de govern del filòsof-rei, les condicions que fan possible la justícia.

LA PROPOSTA PLATÒNICA DEL FILÒSOF-REI

Al llarg de la seva vida Plató assisteix en la crisi de confiança de la ciutat en ella mateixa.

Plató no és un demòcrata; no creu en l'àgora com a lloc de debat, perquè una cosa és ser qui millor enraona o qui millor entabana els ciutadans i una altra de prou diferent és ser qui millor coneix les Idees. La democràcia per ell té una taca impossible de passar per alt (els demòcrates han matat Sòcrates, el més just dels homes). En definitiva: quina democràcia és aquesta que no deixa criticar i que mata a qui la vol fer més justa? Plató argumentarà, a més, que la democràcia és un règim degenerat, degradat, perquè allà on mana tothom no mana ningú. D'aquí que els filòsofs -que tendeixen a ser purament especulatius- ha de passar a l'acció i fer una política ètica: això està al nucli del que pretén el filòsof-rei.

Plató busca una alternativa a la crisi de la polis. La seva proposta consisteix en regir les ciutats encarregant el govern no pas al més popular sinó al més savi: el filòsof-rei. El filòsof-rei és la unió del saber més el poder. Només qui coneix la idea

de Bé pot practicar-la, promulgant bones lleis i establint la justícia. El filòsof ha dedicat tota la seva vida a la idea de Bé, per tant ha de governar. Igual com navegar o curar les malalties no està a l'abast de tothom sinó només dels qui han estudiat per fer-ho, el mateix succeeix amb el filòsof-rei.

L'altre element de la seva teoria política és la teoria de l'ànima. Cal que hi hagi una harmonia entre la forma de ser profunda de l'home (la seva ànima) i la seva actuació política.

En el filòsof-rei es produeix una síntesi de dos elements centrals en Plató: l'autoritarisme i l'intel·lectualisme. En la ciutat justa l'autoritat ha d'estar en mans del més ric, del més popular ni del més violent, sinó del qui millor coneix. Qui millor reflexiona i coneix ha de ser també qui governi guiat per les Idees.

En resum l'argumentació en favor del filòsof-rei segueix aquesta línia:

- 1.-** Podem conèixer el Bé d'una manera objectiva (fent un procés de millora dialèctica de la nostra ànima.)
- 2.-** Conèixer la ciència del Bé és l'objectiu de la filosofia
- 3.-** Però no tothom està capacitats per culminar aquest procés de coneixement , no tothom té una ànima pura.
- 4.-** Només els qui ho aconseguen, en un procés d'estudi i de perfeccionament que dura molts anys (fins als cinquanta!) estan capacitats per ser autèntics filòsofs-reis.

EL TOTALITARISME DE PLATÓ

Tota la filosofia política de Plató està condicionada per la percepció que tenia sobre la crisi de la *polis*. La ciutat li sembla injusta perquè el saber i el poder no estan unificats. L'alternativa de Plató és un govern autoritari dels savis, guiat pel filòsof rei. En l'Estat autoritari cal procurar que tothom sigui igual, que no hi hagi ni rics ni pobres, perquè tots dos extrems són igualment dolents per al bé comú. Però, a més, cal que siguin només els magistrats i el filòsof rei els únics que prenguin decisions polítiques perquè són els únics tècnics, coneixedors de l'Estat. El filòsof-rei ha dedicat un llarg període al coneixement (només es pot ser filòsof-rei a partir dels 50 anys) i per això *sap* realment què és el Bé. Les altres classes socials s'han de limitar a obeir.

La raó fonamental que a parer de Plató justifica l'absolutisme és procurar que hi hagi un Estat de tots i no només d'uns quants. Si governa un partit, ho farà d'acord amb el que demanen els seus partidaris i marginarà la resta de la població. Per això Plató creu que ha de governar el savi, que està al marge de bàndols i partits i que pot veure les coses sense apassionament perquè ha esmerçat la seva vida a l'estudi de la idea de Bé (Justícia) i a la millora de la seva ànima.

El totalitarisme platònic comporta que els magistrats tenen dret, en funció de la seva saviesa, a decidir absolutament sobre tot el poble, sense demanar mai l'opinió de les altres classes.

Així, per exemple els magistrats poden:

- Decidir a quina classe social pertany cada infant.

- Decidir quin treball han de fer els membres de les altres classes.
- Decidir el nombre de matrimonis.
- Decidir sobre l'educació de totes les altres classes socials

De totes aquestes tasques, la més important és l'educació universal i en màns de l'Estat a través de la qual els membres de les altres classes socials han d'acabar trobant *natural*, un sistema que és del tot artificios. Només un Estat en què, a través de l'educació, des de la primera infància s'hagi inculcat a tothom l'obediència als magistrats podria enfrontar-se segons Plató amb més possibilitats d'èxit a la decadència política.

Cal fer, però, una matisació important quan es diu que Plató és el pare dels totalitarismes moderns (Popper). Els totalitarismes moderns molt sovint tenen un aspecte d'*arbitrarietat*. Les ordres que es donen són absurdes, no tenen cap sentit, depenen de l'humor variable del dictador o del buròcrata de torn. En canvi, al menys teòricament, el totalitarisme platònic implica un aspecte d'*ordre i jerarquia* important. El filòsof-rei no és un vulgar dictador que opera fent el que li dóna la gana, sinó que quan governa té el pensament posat en la realització d'una polis justa, a partir d'una llei racional que implica la recerca del bé comú i mai d'un profit personal. En la *kalípolis*, tot està adreçat a la idea de Justícia i tothom (fins i tot els magistrats que no poden tenir propietat privada) està subordinat a la realització del Bé.

FILÒSOF-REI I ADMIRACIÓ PER ESPARTA

Quan Plató està escrivint els seus diàlegs en la societat grega el model polític i social més admirat era Esparta (Lacedomònia), que havia guanyat la Guerra del Peloponès i que a més era considerada pels més conservadors com la ciutat que encarnava millor la suposada tradició grega, especialment pel seu model educatiu (conegut com "*agogé*", francament brutal i casernari). Però Plató li fa dues crítiques:

1. La violència per la violència és destructiva per a la ciutat. La ciutat ha de ser un lloc de convivència i no d'agressió.

2. Plató considera que la forma de canviar una societat no és mai la violència sinó a través de l'educació. Perquè l'educació ensenya a portar una vida justa.

Sobre el tema de l'educació i la societat, però, cal tenir present que el concepte d'educació cívica en Plató no és el mateix que en Sòcrates.

Plató creu que l'educació ha de ser col·lectiva. La forma d'educar la societat en la justícia és mitjançant l'exercici de la llei que es funda en l'interès comú. Sòcrates en canvi pensava que l'educació ha de ser individual. Canviant l'ànima de cada ciutadà canviem la ciutat. Ho podem comparar amb escombrar un carrer: Sòcrates seria partidari que cadascú escombrés el seu portal. Plató, en canvi, defensaria que cal fer una llei prohibint llençar escombraries i contractar un servei de neteja.

Plató planteja temes de política en molts dels seus diàlegs. Hi ha alguns especialment dedicats a aquesta qüestió (*República, Les Léis, Polític..*) però en molts altres diàlegs hi ha alguna pàgina dedicada a aquest tema (d'una manera secundària).

Plató creu que la filosofia ha de tenir un sentit pràctic, social. No vivim sols i, per tant, la filosofia ha de posar d'acord el coneixement correcte (el coneixement de les Idees) amb la bona pràctica social del Bé en tant que idea.

De vegades s'ha dit que la filosofia política de Plató és utòpica. S'hauria de matisar. Una utopia és una proposta impossible de portar-la a la pràctica. Plató no creu que la república i el filòsof-rei siguin utopies. Ell intenta portar-les a la pràctica als tres viatges a Siracusa (Sicília) Està convençut que la societat, la polis grega necessita una renovació i presenta una alternativa.

Una altra crítica que s'ha fet sovint a Plató és la de dir que ell era un reaccionari (conservador radical). Això també s'hauria de matisar. És cert que fou un ciutadà de família tradicionalista i un conservador; però Plató no vol recuperar un passat mític impossible, ni els privilegis d'una casta privilegiada. És cert que en un diàleg de vellesa (*Críties*) parla de l'Atlàntida i diu que aquesta època mítica va ser una època feliç però ell no pretén retornar a aquella època, sap que no pot tornar a l'Edat d'Or.

EDAT D'OR / EDAT DELS HOMES - CIUTAT DELS PORCS / CIUTAT DELS HOMES

A la República, Plató distingeix dues grans èpoques en la història humana: l'Edat d'Or i l'Edat dels Homes.

L'Edat d'Or fou un període mític en què els homes eren governats directament pels déus però aquesta edat d'Or es va acabar. Els homes eren feliços fins que un dia els déus els van abandonar i els homes es van quedar sols. Ara per ara vivim en l'Edat dels homes que ja no és una època de felicitat absoluta però en canvi els humans són lliures, poden escollir el que fan. Plató no vol tornar a l'Edat d'Or, sap que és impossible. L'alternativa política que Plató presenta a *La República* és per a l'Edat dels Homes, per la ciutat humana.

També a *La República*, Plató distingeix entre dos models d'organització de convivència en l'Edat dels Homes:

1. La ciutat dels porcs.

2. La ciutat dels homes.

La *ciutat dels Porcs* va fracassar. Era una societat antiga i depassada d'individualisme radical. No hi havia col·laboració en el treball. Cada home s'ho havia de fer tot pel seu propi compte, com si fos un àtom lliure i no un ciutadà que col·labora en el marc de la llei amb altres ciutadans. Era una economia de subsistència i la vida era precària (limitada).

Aquest model social ha estat superat per la *Ciutat dels Homes*, la ciutat dels homes té un nivell de vida i de consum més alt perquè hi ha divisió del treball i relacions de col·laboració i d'intercanvi. La ciutat dels homes té qualitat de vida.

El que pretén Plató és solucionar la crisi d'aquesta ciutat dels homes. Plató sap que la política pertany al món sensible i, per tant, la seva decadència a llarg termini és inevitable perquè tot el que està en el món sensible és imperfecte i mutable. *La República* és l'intent d'evitar al màxim aquesta decadència de la polis.

L'EDUCACIÓ DEL FILÒSOF-REI.

En la República l'educació és per a tothom, sense diferències de sexe, ni d'origen social. Però no és la mateixa educació per a tothom. L'educació és paternalista (són els magistrats els qui decideixen que cal ensenyar), estatista (només l'estat té el monopoli de l'educació) i sense cap paper dels pares (Plató diu que cal allunyar els fills dels pares i fins i tot enviar els pares al camp, perquè no interfereixin en l'educació dels fills -*República*, final llibre VII).

De totes les educacions la més especial i important és la del filòsof rei (que s'explica al llibre VII). De fet, el filòsof rei és educat fins als vint anys igual que el guardià. Ha de fer gimnàstica, música i poesia. Posteriorment durant deu anys hi haurà una selecció: aprendrà aritmètica, càlcul, geometria i astronomia. Als trenta anys ja seran aptes per aprendre la dialèctica i finalment a cinquanta anys podrà ser filòsof rei. Plató admet, fins i tot, que el filòsof rei pot mentir perquè ho fa amb bona intenció, per a governar millor la ciutat.

Cal destacar, en resum, que el filòsof rei (saber+poder) és un governant que coneix el que és bo perquè ha dedicat la seva vida a l'estudi del Bé i , en conseqüència, és qui el pot portar a la pràctica.